

Benjamins un Cveigs: grāmatu krāšana kā fragmentu kopojuums. Haoss, kolāža, sistēma?

Atslēgvārdi: Valters Bendikss Šenfliss Benjamins, Stefans Cveigs, fragmenti, krāšana, haoss, kolāža, sistēma.

Daudzi dižākie Rietumu filozofijas teksti latviski ir pieejami fragmentos, dažādās tekstu antoloģijās, rakstu krājumos vai brošūrās, studentiem izdalītos pagaidu tulkojumos. Piemēram, ir izlasāma Georga Vilhelma Frīdriha Hēgeļa (1770–1831) spilgtā un īsā eseja “Kurš domā abstrakti”, nelieli fragmenti no “Gara fenomenoloģijas” un “Filozofijas zinātņu enciklopēdija”, taču G. V. F. Hēgeļa mācība par valsti, loģiku vai estētiku jāiepazīst no oriģināla. Savukārt citi filozofi, piemēram, Imanuels Kants (1724–1804) vai Frīdrihs Vilhelms Niče (1844–1900), ir nodrošināti ar korpusa svarīgāko tekstu teicamu tulkojumu latviešu valodā. Te var uzdot jautājumu, kāpēc vieni filozofi ir daudz (vai vispār) tulkoti, kamēr citi – nav. Piemēram, F. V. Niče droši vien pieejams tāpēc, ka viņa domas ir neparasti auglīgas arī citās sfērās, teiksim, literatūrā un mūzikā. Nav īpaši pārsteidzoši, ka šo domātāju vienā versijā ir tulkojis dzejnieks un tautiskais romantiķis Vilis Plūdons (1874–1940), līdzīgi kā, piemēram, filozofu Hosē Ortegas i Gaseta (1883–1955) un Migela de Unamuno (1864–1936) darbus – literāts, kultūrfilozofs un parapsihologs Konstantīns Raudive (1909–1974); I. Kants būtiski ietekmēja visas nākamās filozofu paaudzes, un viņa sistēma varbūt bija ticamāka nekā G. V. F. Hēgeļa arhitektoniskās būves, par spīti tam, ka varētu domāt: G. V. F. Hēgeļa darbi ideoloģisku apsvērumu pēc noteikti varētu būt plašāk tulkoti tieši padomju gados.

Fragmenti tradicionāli ir iztirzāti kā sistēmas pretmets – nenoslēgta, iespējams, ar citiem fragmentiem, aforismiem, maksimām, epifānijām (u. tml.) nesaistīta vienība, kura ne vienmēr ir viegli iestiprināma lielākā kopumā kā noklīdis un beidzot atrasts mozaikas gabaliņš. Fragmenti liek prātot par domas nepabeigtību, sadrumstalotību, kaprīzi, atbildības noraidījumu – drīzāk domas procesa uzrādījumu nekā tās rezultātu. Tomēr fragments ir arī eksperiments, gara kustība, uzplaisnījums, autentiskāka izpausme nekā sistēma vai plāns,¹ tāpēc var vest līdz negaidītai atklāsmei, kas ir sveša programmai, vai, Frānsisa Bēkona (1561–1626) vārdiem izsakoties, līdz empīriskā materiāla apstrādei, kas atklājas skudras, zirnekļa un bites modeli.² ①

Var teikt, ka dažos pēdējos gados ir paveicies Valtera Bendiksa Šenflisa Benjamina (1892–1940) lasītājiem Latvijā. Ir iztulkotas viņa “Iluminācijas”, “Maskavas dienasgrāmata” un “Vardarbība un melanholija”. Vācijā norisēja un joprojām noris darbs pie V. B. Š. Benjamina krāšņo eseju sakārtošanas, radiolugu, piezīmju grāmatiņu, žurnālu un vēstuļu publicēšanas par visdažādākajām tēmām: par mākslas darba auru, kultūrindustriju, politikas estetizēšanu (kas ir raksturīgi fašismam) un estētikas politizēšanu (kas ir raksturīgi komunismam) un pat par tādām sadzīvīskām reālijām kā Mikijā

¹ Rubenis, A. *Vienkārši romantisms viltusromantikas laikā*. Rīga: Andris Rubenis, 2014, 298.–300. lpp.

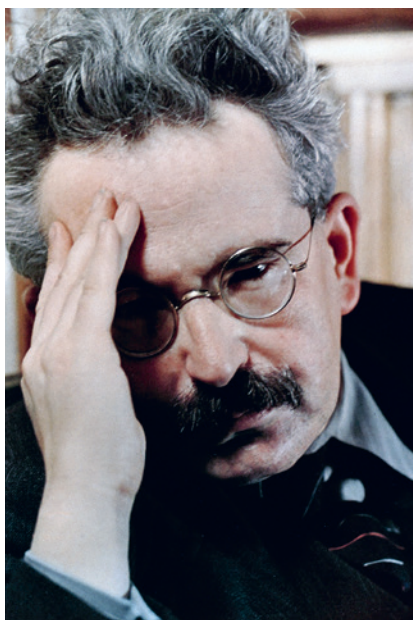
² Bēkons, F. *Jaunais organons*. Tulk. B. Cirule. Rīga: Zvaigzne, 1989, 80. lpp.

Mauss. Šeit ir iespējams saskatīt paralēles ar Rolāna Barta (1915–1980) piekopto “Mitoloģiju” žanru – apcerēm par Grētas Garbo (1905–1990) seju, Alberta Einšteina (1879–1955) smadzenēm, veļas pulvera un kruiza fenomenu. Autoresejas kontekstā gan svarīgākā, iespējams, būs filozofes Māras Rubenes (1950) savulaik iztulkotā V. B. Š. Benjaminas eseja “Es izsaiņoju savu bibliotēku” (“Ich packe meine Bibliothek aus”, 1931), kas ir izlasāma žurnālā “Grāmata”.³ Uz V. B. Š. Benjaminu neizbēgami atsaucas arī mākslas zinātnieks Pēteris Bankovskis (1952) biezajā, nesen izdotajā pētījumā “Palimpsests” par mākslas kolekcijām Latvijā. Labi pazīstami ir arī citi krājēji literatūrā, piemēram, Umberto Eko (1932–2016) literatūrfilozofiskā grāmata “Sarakstu karuselis” vai Vladimira Nabokova (1899–1977) estētiski baudāmās esejas par tauriņu kolekcijām. Simboliskāku, tomēr literāri ne tik izsmalcinātu nozīmi tauriņiem un sievietēm kā kolekcijas elementiem ir piešķīris Džons Roberts Faulzs (1926–2005). Kā zināms, V. Nabokovs bija kaislīgs tauriņu krājējs. Latviski nevis literāri kulturoloģiskā, bet drīzāk gan tehniskā žurnālā savulaik ir izdots viņa teksts, kura virsraksts tulkots kā “Pilgrams” (nejaukt ar pilgrimu!). Tajā šāds kolekcionārs, sakostiem zobiem pārdodot kolekciju bagātniekam, ievērojamam entomologam, jūtas tā, it kā pie altāra būtu devis jāvārdus.⁴ 2

Esejā “Es izsaiņoju savu bibliotēku” V. B. Š. Benjaminas raksturo grāmatas kā sava veida fragmentus – proti, vienības, kas bieži vien ir retumi un atrodas “uzlauztu kastu haosā, koka putekļu pilnajā gaisā, uz saplēstiem papīriem pārklātās grīdas, starp grāmatu grēdām”⁵. To iegūšanā cilvēki pat ir kļuvuši par noziedzniekiem, savukārt, ja kādu grāmatu nav

1 Valters Benjamins (*Walter Benjamin*, 1892–1940) Parīzes bibliotēkā. <https://www.archdaily.com/771939/the-long-ish-read-walter-benjamin-unpacking-his-library>

2 Valters Benjamins pārdomās. <https://www.nybooks.com/articles/2014/07/10/redemption-walter-benjamin/>

³ Benjamin, V. Es izsaiņoju savu bibliotēku. No vācu val. tulk. M. Rubene. *Grāmata*, 1990, Nr. 9, 79.–82. lpp.

⁴ Nabokovs, V. Pilgrams. Tulk. Ē. Papiņš. *Zinātne un Tehnika*, 1989, Nr. 9, 33. lpp.

⁵ Benjamin, W. *Unpacking My Library*. Pieejams: walterbenjaminunpacking.pdf (ruthieosterman.com), p. 59.

3 Asja Lācis (1891–1979). https://en.wikipedia.org/wiki/Asja_L%C4%81cis#/media/File:Asja_Lacis.jpg

izdevies iegūt, indivīdi ir sasirguši. Interesanti, ka V. B. Š. Benjamins kā vienu no pilsētām, kurās ieguvis daudz grāmatu, līdz ar Neapoli, Minheni, Dancigu, Maskavu, Florenci, Bāzeli un Parīzi min Rīgu.⁶ 3

Kolekcionāri ir jānošķir no lasītājiem – lai gan abi vairāk vai mazāk mēdz lasīt, tomēr kolekcionāru visvairāk interesē izdošanas gads, kas parasti ir jo senāks, jo labāks, arī iesējums, ar izdevuma iegūšanu saistītās un detektīva cienīgās grūtības, iepriekšējie īpašnieki un citi apsvērumi. Tātad bieži vien intereses laukā nemaz īsti nav grāmatas saturs – varbūt tāpēc, ka pat raritāti kolekcionārs, īsu brīdi paturējis pie sevis, pēc kāda laika bieži vien uzdāvinās, iemainīs vai pārdos tālāk.

Kāda, pēc V. B. Š. Benjamina domām, ir kolekcionāra iedaba? Tā ir azartiska un vienlaikus vecišķa, gan mokoša, gan svētļaimīga. Tas viņu vienos ar vēlāk pieminēto Stefanu Cveigu (1881–1942). Lai gan kolekcionē arī bērni, kolekcionāra interesēs drīzāk ir atjaunot veco pasauli nekā radīt jaunu. V. B. Š. Benjamina kolekcionārs ir vientuļnieks, kuram ir nozīmīga “piederēšana” vai “mantošana”. Pēdējā gan ir saistīta ar mazāku piepūli, tāpēc to var vērtēt kā zemāku salīdzinājumā ar aktīvām grāmatu medībām. Ēriham Frommam (1900–1980) pieder psihoanalītiski ietekmīgais dalījums starp piederēšanu (angļu val. *to have*) un būšanu (angļu val. *to be*),⁷ bet V. B. Š. Benjamins droši vien šos abus dzīvesodus saplūdinātu kopā vienā harmoniskā veidojumā. Tomēr jāņem vērā, ka, līdzīgi kā citi Frankfurtes skolai piederīgie, arī V. B. Š. Benjamins kritizēja, ka “apgaismība ir totalitāra – kā jebkura sistēma”⁸ un ka “apgaismībai par ilūziju kļūst viss, kas nav atvedināms uz skaitļiem, pat uz vieninieku [...]; modernais pozitīvisms visu to noraida kā dzeju [...]; no

⁶ Benjamin, W. *Unpacking My Library*, p. 67.

⁷ Fromm, E. *To Have or to Be?* United States: Harper & Row, 1976.

⁸ Adorno, T., Horkheimers, M. Apgaismības jēdziens. No: *Apgaismības dialektika*. Tulk. I. Ijabs. Rīga: LMC, 2009, 52. lpp.

Parmenīda līdz Raselam atrisinājums ir meklējams vienībā [..]; paliekošais nozīmē dievu un kvalitāšu iznīcināšanu”⁹.

V. B. Š. Benjamina kolekcionārs piekopi dažādas no neieinteresēta novērotāja puses amizantas vai pat kaitinošas viltības. Viņš, piemēram, izliekas, ka grāmatā vai gravūrā nav ieinteresēts, lai vēlāk pēc nenotikušas izsoles nopirktu to lētāk un it kā “starp citu” vai arī pārpirktu to no ne tik dedzīga ieguvēja. Viņš no draugiem un paziņām “aizņemas” grāmatas, lai tās nekad vairs neatdotu vai atdotu pēc daudziem gadiem, kad cerības tās atgūt jau ir zaudētas, un tas viņu vieno ar noziedznieku vai vismaz ar mūžīgo parādnieku. Krājējs bieži vien līdzinās nelabvēlīgi (vai nemiloši) uzskicētai, pārspilētai karikatūrai; viņš nereti profesionāli netiek cienīts ģimenes lokā, bet ir augstu novērtēts kolēģu vai studentu acīs. Katru krietnu kolekcionāru arī nodarbina jautājums, kas ar viņa kolekciju notiks pēc paša nāves, – vai tā netiks izdāļāta vai lēti iztirgota neko nesaprotošiem vai vienaldzīgiem neprašām. Tas var būt kolekcionāra lielākais murgs. ⁴

V. B. Š. Benjamins ir asi nosodījis literatūras vēstures populāros izklāstus. Viņš raksta: “Līdz ar izglītības krīzi pieaug literatūras vēstures tukšais reprezentatīvisms [..]; vienmēr viens un tas pats notušetāis teksts, kas parādās te vienā, te citā izkārtojumā. Tam jau sen vairs nav nekādas saistības ar zinātnisku sasniegumu, tā funkcija – sniegt zināmiem slāņiem ilūziju par līdzdalību dailīgās literatūras kultūrlabumos.”¹⁰ Būtībā visos literatūras vēstures un estētikas sacerējumos dažādās variācijās mūžīgi tiek analizēta, V. B. Š. Benjamina vārdiem izsakoties, “estētikas hidra ar savām septiņām galvām: kreativitāti, iejušanos, laiktasaisti, radītā atdarināšanu, līdzpārdzīvojumu, ilūziju un mākslas baudījumu”¹¹,

⁴ Valters Benjamins un Bertolts Brehts (*Bertolt Brecht*, 1898–1956) šaha spēlē. <http://www.broombergchanarin.com/brecht-vs-benjamin>

⁹ Adorno, T., Horkheimers, M. Apgaismības jēdziens, 29. lpp.

¹⁰ Benjamins, V. Literatūras vēsture un literatūrzinātne. No: *Vardarbība un melnholija*. Tulk. I. Šuvajevs. Rīga: Neputns, 2020, 87. lpp.

¹¹ Turpat, 86. lpp.

tāpēc viņš izstrādā īpatnu teksta manieri un pievēršas arī tādām tēmām, kuras citi laikabiedri uzskatītu par pārāk seklām. V. B. Š. Benjamins ir viens no pirmajiem fotogrāfijas teorētiķiem. Un līdz ar apgaismības pārstāvi Gotholdu Efraimu Lesingu (1729–1781) – viens no avīzes cildinātājiem. Šķiet, ka, pēc viņa domām, laikraksti vislabāk sakausē beletristiku, politiku, kritiku, pētišanu un popularizēšanu un citas cilvēka nodarbju jomas. Šīs disciplīnas nevajag pārdefinēt, tās, pēc V. B. Š. Benjamina domām, vajag pārfunkcionēt. Šeit nozīmīga ir domātāja eseja par avižnieku Karlu Krausu (1874–1936), kuru apraksta V. B. Š. Benjamins, sakot, ka mūsdienās visi ir pārliecināti – domas ir privāta padarīšana –, tāpēc laikrakstos esot svarīgi tikai atmiņā paliekoši spriedumi, nevis idejas.¹²

S. Cveiga gadījumā runa ir par stāstu vai – pat ticamāk – noveli “Grāmatnieks Mendelis” (“Buchmendel”, 1929). Tajā izsekots Vīnē dzīvojošā grāmatnieka Jēkaba Mendeļa traģiskajam dzīves gājumam. Noveles sākumā Mendelis raksturots kā “Gluka kafejnīcas gudrības, slavas un goda simbols”¹³, bet pēc tam, kad ir nosūtīts uz krievu civilo personu koncentrācijas nometni pie Komornas, kad ir palicis bez brillēm, naudas un jebkādam grāmatām, uzturējies analfabētu lokā un varējis atgriezties tikai pēc diviem “tukšiem” jeb intelektuāli nepiepildītiem gadiem, Mendelis ir iekavējis jauniznākušo grāmatu apzināšanu, uzskaiti un iegaumēšanu, daļēji zaudējis atmiņu un ir vairs tikai lupatlais vecā zaldāta šinelī, “kauns, netīrs plankums, nepatīkams liekēdis, kas nelabi ož un ko pretīgi uzlūkot”¹⁴. Visbeidzot Mendelis tiek patriekts no kafejnīcas par maizīšu zādzību; viņš saukstējas un nomirst no plaušu karsoņa.

Literatūras vēsturē uzsvērts, ka “Grāmatnieks Mendelis” S. Cveigam ir personīgi nozīmīga novele, jo tajā aplūkots ne tikai

intelektuālais pagrimums, kara posts, bet arī ebreju situācija un pavalstniecības iegūšanas un zaudēšanas jautājums. Pret ebrejiem tolaik netika vērstas tādas zvērības kā vēlāk,¹⁵ īpaši pēc Austrijas anšlusa, tomēr Mendeļa ebrejība noteikti nosaka viņa unikālo likteni. Ebrejiskums novelē atklāts gan komiskā, gan līdzcietīgā, gan traģiskā veidā. Mēs varam tikai iedomāties, kāds būtu Mendeļa liktenis, ja viņš nebūtu Galicijas ebrejs. Visticamāk, jaunie īpašnieki viņu kafejnīcā paturētu, bet, pat ja ne, viņš pavisam noteikti prombūtnē gūto traumu dēļ nebūtu zaudējis savu īpašo atmiņu, kuras dēļ tika saukts par “cenu un titulu ģēniju”,¹⁶ un savu patību. **5**

S. Cveiga varoņi ir vilušie un daudz zaudējuši. Karš ir ārējs notikums, kas – pat ja Mendelis to palaiž garām, jo viņu interesē vienīgi grāmatas, – izraisa neatgriezeniskas iekšējas pārmaiņas. S. Cveiga varoņi ir laimīgi tikai īslaicīgi vai tādi nav nemaz. Pat starpkaru vai pirmskaru posms šajā un daudzās citās S. Cveiga novelēs ir spriedzes pilns, melanholisks un bez cerībām. “Grāmatnieka Mendeļa” galvenais varonis ir laimīgs tikai tad, kad lasa un iegaumē “katru stādu, katru infuzoriju un katru zvaigzni mūžam mainīgajā un nemierīgajā grāmatu pasaules kosmosā”¹⁷, un karu pamana tikai ar acs kaktiņu – nevis tādā ziņā, ka dienišķā “maize kļūst arvien sliktāka un piena vietā viņam dod nožēlojamu vīgu kafijas žurgu”, bet gan tāpēc, ka “tagad nākot tik maz studentu”¹⁸. Tas tāpēc, ka jaunie vīrieši jau sen ir iesaukti karadienestā. **6**

¹² Benjamins, V. Karls Krauss. No: *Illuminācijas*. Tulk. I. Ijabs. Rīga: LMC, 2005, 394. lpp.

¹³ Cveigs, S. *Novēles*. Tulk. V. Brutāne. Rīga: LVI, 1961, 218. lpp.

¹⁴ Turpat, 237. lpp.

¹⁵ Attieksme pret ebrejiem 20. gs. pirmajā pusē mainījās burtiski pa nedēļām, ja ne pa dienām. Nepārvērtējamas (lai gan ne dokumentālas) liecības par ebreju situāciju literatūrā ir latviski tulkotie romāni: Tomasa Manna “Burvju kalns” un Jozefa Rota “Ījabs: romāns par vienkāršu vīru”. Marsela Prusta romānu ciklā “Zudušo laiku meklējot” intensīvi tiek spriests par Dreifusa prāvu.

¹⁶ Cveigs, S. *Novēles*, 223. lpp.

¹⁷ Turpat, 222. lpp.

¹⁸ Turpat, 230. lpp.

5 Stefana Cveiga (*Stefan Zweig*, 1881–1942) portreti. <https://www.newyorker.com/magazine/2012/08/27/the-escape-artist-3>

6 Stefans Cveigs ar Jozefu Rotu (*Joseph Roth*, 1894–1939). <https://t24.com.tr/k24/yazi/roth-zweig,1452>

7 Stefana Cveiga māja Brazīlijā. <https://mapcarta.com/W997623036>

Land mehr leben gelernt und nirgends fände ich mein
 mein Leben lieber vom Grunde aus neu aufgebaut,
 nachdem die Welt meiner eigenen Sprache für mich
 untergegangen ist und ~~es~~ meine geistige Heimat Europa
 sich selber vernichtet.

Aber nach dem sechzigsten Jahre bedürfte es besonderen
 Kräfte um noch einmal völlig neu zu beginnen. Und
 die meinen sind durch die ~~letzten~~ langen Jahre herna-
 henden Wanderns erschöpft. So halte ich es für besser,
 rechtzeitig und in aufrechter Haltung ein Leben abzu-
 schliessen, denn geistige Arbeit immer die lauterste Freude
 und persönliche Freiheit das höchste Gut dieser Erde
 gewesen,

8 Stefana Cveiga pirmsnāves zīmīte. <https://www.timesofisrael.com/70-years-later-a-handwritten-note-recalls-the-end-of-a-literary-life/>

Līdzīgu sižetu S. Cveigs izmantojis arī citās novelēs. Darbā “Neredzamā kolekcija” jeb “Vācu inflācijas epizode” (“Die Unsichtbare Sammlung”, 1927) aplūkota zaudējuma un kompensācijas tēma, kuru S. Cveigs literāri apdarinātā veidā droši vien ir noskatījis un pārcēlis no Zigmunda Freida (1856–1939) un viņa mācekļu prakses, taču, iespējams, arī no vācvālodīgo zemju pasakām un to arhetipiem. Darba centrā ir antikvārs, kurš apciemo bijušo turīgo un ar izsmalcinātu gaumi apveltīto klientu, kurš tagad ir akls vai vājredzīgs. Tirgonis grib aplūkot saimnieka plašo mākslas kolekciju, taču mājas sievietes šai idejai redzami pretojas. Politiskā, saimnieciskā un kultūras krīze ir bijusi tik spēcīga, ka vīra un ģimenes tēva lepnumu – mākslas kolekciju – bijis nepieciešams iztirgot. Sākumā pa daļām, bet vēlāk, situācijai pasliktinoties, ticis pārdots gandrīz viss. Tā kā mākslas cienītājam nav sveša līdzjūtība un izpratne, viņš nolemj tēlot, ka mākslas darbus redz tajās mapītēs, kurās zīmējumi un gravīras sākotnēji bijuši salikti. Lasītājs, jādodomā, vienu brīdi pat satrūkstas, kad saimnieks nevar saataustīt novilkuma līnijas, taču viss atrisinās, kad lādzigais tirgonis pēc atmiņas izstāsta gravīras motīvu. Novele noslēdzas, kad antikvārs pamet šo māju, ar grūtībām valdīdams asaras. Noslēguma vārdi ir par kolekcionāra lielo laimi.¹⁹ Var gan spriest tikai racionāli un attiecīgi jautāt: uz kā rēķina tā pastāv? Vai mājas sievietēm ir jābadojas un jāmelo vīra un tēva dēļ (pat tad, ja kolekcionēšana varētu būt vīrieša galvenā dzīves jēga)? Zināmā mērā viņām un varbūt arī pašam kolekcionāram kā rūgtā zaudējuma kompensācija ir tirgoņa izrādītā vēlīgā un saprotošā attieksme.

S. Cveiga noveles, protams, var ierakstīt vai ielasīt arī plašākā kontekstā. Autobiogrāfijas “Vakardienas pasaule” (“Die Welt von Gestern”, 1942) ievadā, ko autors uzraksta īsi pirms barbiturātu ierosinātās pašnāvības kopā ar sievu, viņš spriež par vairākām paša identitātēm (ausrietis, ebrejs, autors, humānists un pacifists),

kas nesakrīt ar pasē ierakstīto, un to, ka vienmēr ir piedzīvojis kataklizmas ar pasaulvēsturisku nozīmi: “Esmu dzimis 1881. gadā, lielajā un varenajā Hābsburgu impērijā. Bet nemēģiniet to sameklēt kartē: tā izdzēsta bez pēdām. Es uzaugu Vīnē, šai divi tūkstoši gadu vecajā pārnacionālajā metropolē – un biju spiests to pamest kā ļaundaris, pirms to degradēja par vācu provinces pilsētu. Manus literāros darbus – tai valodā, kurā tos sarakstīju, – sadedzināja pelnos tai pašā zemē, kur manas grāmatas bija ieguvušas miljoniem draugu. Un tā es nekur nepiederu, visur esmu svešinieks, labākā gadījumā viesis...”²⁰ 7 8

Pašnāvības zīmītē S. Cveigs publikai skaidro detalizēti: “Pirms ar brīvu gribu un ar skaidru apziņu aizeju no šīs dzīves, vēlos pildīt vēl pēdējo pienākumu: sirsnīgi pateikties šai brīnišķīgajai zemei – Brazīlijai –, kas man un manam darbam ir devusi tik laipnu un viesmīlīgu patvērumu. Ar katru dienu esmu mācījies šo zemi vairāk milēt un nekur citur nebūtu vēlēties savu dzīvi no jauna celt, pēc tam kad pasaule, kas runāja manā valodā, man gājusi bojā un mana garīgā dzimtene Eiropa pati sevi ir pazudinājusi. Bet cilvēkam pēc sestā gadu desmita vajadzētu sevišķu spēku, lai vēlreiz iesāktu pilnīgi no sākuma. Un manējie ir izsīkuši ilgajos klejošanas gados bez dzimtenes. Tāpēc man šķiet labāk laikus un ar paceltu galvu izbeigt dzīvi, kuras tīrākais prieks bija garīgs darbs un augstākā šīs zemes vērtība – personīga brīvība. Sveicinu visus savus draugus! Lai tiem būtu lemts pēc garās nakts vēlreiz skatīt rīta ausmu! Es, pārlietu nepacietīgais, dodos viņiem pa priekšu.”²¹ Kaut ko līdzīgu droši vien apcerēja arī V. B. Š. Benjamins pāris gadu pirms S. Cveiga, arī atrazdamies ārpus dzimtenes, “ne-mājās”, kurās, par spīti pilsoņu karam, varbūt saredzēja lielāku nākotnes iespēju ebrejiem, turklāt ciezdams no sirds problēmām – lai

¹⁹ Cveigs, S. *Noveles*, 211. lpp.

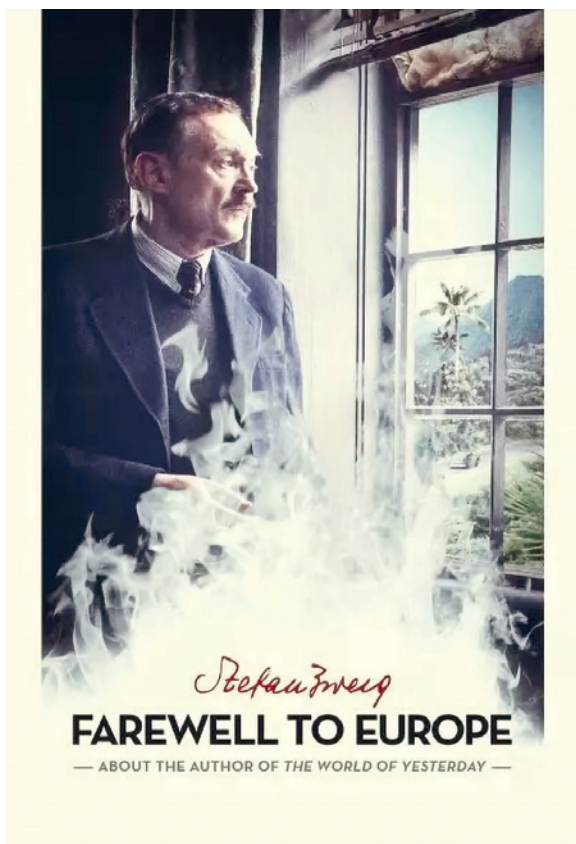
²⁰ Liepa, R. Stefans Cveigs – eiropietis trimdā. *Laika Mēnešraksts*, 01.06.1955. Šis ir dotais fragmenta tulkojums.

²¹ Turpat.

9 Valtera Benjaminā kapavieta. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Grab_Walter_Benjamin.jpg

10 Filmas par Stefanu Cveigu plakāts ("Ardievas Eiropai", 2016). <https://www.imdb.com/title/tt3397160/> vai <https://filmoteket.no/film/190636>

gan ne Brazīlijā, bet uz Francijas un Spānijas robežas, mēģinot izslidēt no nu jau pavisam cieši savilktajiem Trešā reiša slepenpolīcijas – Gestapo – tīkliem. Arī viņš dvēseliskā bezizejā bija spiests ķerties pie vielām, apzināti pārdozējot toreiz vēl salīdzinoši brīvi pieejamās morfīna tabletes. Bet, atšķirībā no S. Cveiga, V. B. Š. Benjamins mira viens viesnīcas numuriņā, īpaši paturēdams prātā Teodoru Adorno (1903–1969) un figurēdams Hannas Ārentes (1906–1975) toreizējās apcerēs. H. Ārente, starp citu, vēl nesen bija precēta ar V. B. Š. Benjaminā brālēnu – esejistu, žurnālistu un filozofu Ginteru Andersu (1902–1992). Drīz pēc domātāja nāves H. Ārente Pirenejos centās atrast V. B. Š. Benjaminā vēlinās pēdas, taču dažādu apgrūtinājumu dēļ šie meklējumi cieta neveiksmi. 9 10

S. Cveiga un V. B. Š. Benjaminā līdzīgais liktenis (tā pati paaudze, milzīgais gara darbs melanholijas un drupu ēnā, ebrejība, pašnāvība) atklāj, kā katrs no viņiem mūža laikā veica galveno uzdevumu – sagatavot eiropiešiem jaunu sapratni. Pēckara paaudzēm bija pamatīgi jāpārdomā gan kategoriskās, gan glēvās izrīcības vēl nesenā pagātnē, gan savs, iespējams, no jauna veidojamais vārdu krājums, kā runāt par dažādām parādībām, un abi autori – tiesa, katrs savā idiosinkrētiskajā veidā – ir īpaši noderīgi palīgi. Var atzīt, ka pat V. B. Š. Benjamins, kurš bija daudz izteiktāks saskaldīta, irdena, poraina, gaistoša, plūstoša, izvairīga un tamlīdzīgi raksturojama vēstījuma piekritējs nekā S. Cveigs (šāds naratīvs acīmredzot esenciāli bija pretstatāms totalitārisma militāri nopriegotajai, par visu nešaubīgi pārliecinātajai un dogmatiskajai valodai, par kuru daudz ir rakstījis filologs Viktors Klemperers (1881–1960)), tomēr lieliski pārrauga arī plašāku panorāmu. Pārfrāzējot kultūrfilozofa Osvalda Arnolda Gotfrīda Špenglera (1880–1936) un jau pieminētā F. Bēkona zooloģiskās un, ļoti ticami, fabuliskās iedabas izteikumus, V. B. Š. Benjamins, pārskatot vēsturi un prognozējot nākotni, vienlīdz droši var ieņemt gan putna, gan vārdes perspektīvu. Tikai ir ļoti iespējams, ka viņš pats to vairs nevēlētos.

Avoti un literatūra

- Adorno, T., Horkheimers, M. Apgaismības jēdziens. No: *Apgaismības dialektika*. Tulk. I. Ijabs. Rīga: LMC, 2009, 23.–181. lpp.
- Benjamin, W. *Unpacking My Library*. Pieejams: walterbenjaminunpacking.pdf (ruthieosterman.com)
- Benjamins, V. Es izsaiņoju savu bibliotēku. No vācu valodas tulk. M. Rubene. *Grāmata*, 1990, Nr. 9, 79.–82. lpp.
- Benjamins, V. Karls Krauss. No: *Illuminācijas*. Tulk. I. Ijabs. Rīga: LMC, 2005, 394.–429. lpp.
- Benjamins, V. Literatūras vēsture un literatūrzinātne. No: *Vardarbība un melnholija*. Tulk. I. Šuvajevs. Rīga: Neputns, 2020, 83.–91. lpp.
- Bēkons, F. *Jaunais organons*. Tulk. B. Cīrule. Rīga: Zvaigzne, 1989.
- Cveigs, S. *Noveles*. Tulk. V. Brutāne. Rīga: LVI, 1961.
- Fromm, E. *To Have or to Be?* United States: Harper & Row, 1976.
- Liepa, R. Stefans Cveigs – eiropietis trimdā. *Laika Mēnešraksts*, 01.06.1955., 178.–179. lpp.
- Nabokovs, V. Pilgrams. Tulk. Ē. Papiņš. *Zinātne un Tehnika*, 1989, Nr. 9, 32.–34. lpp.
- Rubenis, A. *Vienkārši romantisms viltusromantikas laikā*. Rīga: Andris Rubenis, 2014.